

АПСТРАКТ

Монографија *Ар деко у српској архитектури* аутора Милана Просена је капитално историографско дело у коме је детаљно обрађена до сада недовољно истражена тема присуства и утицаја ар декоа на међуратну архитектуру, као и разлози његовог појављивања, стилске карактеристике, распрострањеност и заступљеност у Србији. Широко постављеног оквира, монографија обухвата и приказује теме попут значења термина и појаве ар декоа у свету, друштвених околности у којима је стил настао и био препознат на глобалном плану, околности у којима се ар деко јавио у Србији, као и специфичности појаве ар декоа у архитектури у Србији. Своје свеобухватно научно истраживање др Милан Просен је спровео и заокружио током израде докторске дисертације, одбрањене на Филозофском факултету Универзитета у Београду 2014. године пред респектабилном комисијом у саставу др Александар Кадијевић, др Мирјана Ротер-Благојевић, др Александар Игњатовић и др Симона Чупић, што потврђује вредности и значај његовог рада. Од тада је садржина монографије допуњена и делимично измењена, а текст проширен исходима нових истраживања, у које су укључена публикована историографска сазнања, као и резултати аутора који су се овом темом више или мање бавили у протеклим годинама.

Кључне речи: ар деко, архитектура, монографија

Када се говори о ар декоу првенствено се мисли на примере из Брисела, Париза и Њујорка, али и других метропола у Америци, попут Хаване, Буенос Ајреса и Мајами Бича, у којима је био присутан у чистој форми. Насупрот уобичајеном мишљењу да ар деко није био значајније заступљен у поднебљу Србије, у монографији се скреће пажња на његову присутност, али не у најчистијој форми, јер је био помешан са стилским карактеристикама других токова. На популарност ар декоа у Србији су у значајној мери утицале културне везе са Француском, посебно *Међународна изложба модерних декоративних и*

ABSTRACT

The monograph *Art Deco in Serbian Architecture* by Milan Prosen is a monumental historiographical work that thoroughly explores the previously insufficiently researched topic of the presence and influence of Art Deco on interwar architecture, as well as the reasons for its emergence, stylistic characteristics, prevalence, and representation in Serbia. Within a broad framework, the monograph covers and presents topics such as the significance of the term and the emergence of Art Deco worldwide, the social circumstances in which the style originated and was recognized globally, the circumstances in which Art Deco appeared in Serbia, and the specificities of its appearance in Serbian architecture. Dr. Milan Prosen conducted his comprehensive scientific research and completed it during the preparation of his doctoral dissertation, defended at the Faculty of Philosophy, University of Belgrade in 2014, before a respectable committee consisting of Dr. Aleksandar Kadjević, Dr. Mirjana Roter-Blagojević, Dr. Aleksandar Ignjatović, and Dr. Simona Čupić, confirming the value and importance of his work. Since then, the content of the monograph has been supplemented and partially revised, with the text expanded based on new research, including published historiographical knowledge and the author's results related to this topic from previous years.

Keywords: Art Deco, architecture, monograph

индустријских уметности у Паризу из 1925. године. Београд као престоница нове државе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца касније Југославије, брзо поприма утицаје из Европе и бива инспирисан урбанизмом Париза, широким булеварима и зградама различитих стилова, међу којима је и ар деко.

Методолошки, монографија је промишљено разложена на повезане целине, од којих се свака може самостално читати и анализирати, док уједно све заједно чине целовиту структуру у којој се дедуктивним путем читалац полако уводи у бројне друштвене околности, које чине

Просен, М. (2023). *Ар деко у српској архитектури*. Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда и Универзитет у Београду – Факултет примењених уметности. [ISBN-978-86-6100-049-2]

Стр. 400, илустрације 531.

Издање: српско, са резимеом на енглеском језику

Рецензенти: Мирјана Ротер Благојевић, Тијана Антонијевић, Рудолф Клајн

COBISS.SR-ID - 136449801

општи план посматрања, да би се затим лагано упознао са карактеристикама и најзначајнијим појединим представницима. Због систематичности излагања веома сложене тематике, од најопштијих друштвених околности, до најфинијих детаља, као и рашчлањености на заокружене тематске јединице, стиче се утисак да би монографија *Ар деко у српској архитектури* могла да буде веома корисно штиво у едукацији студената и истраживањима научника заинтересованих за ар деко, али и као чврста подлога у изучавању ширег контекста међуратне архитектуре у Србији и Југославији.

Садржај монографије је подељен на четири главне целине, којима претходи *Увод* као прво поглавље и након којих је формиран *Закључак*. У уводном поглављу, појашњени су циљеви и извори истраживања. У другом поглављу, које је насловљено *Српска историографија и ар деко*, анализиран је контекст у коме је ар деко настао у свету, појашњен је и дефинисан термин и његово значење, разматран је однос српске историографије према остварењима ар декоа у архитектури, као и сама историографија ар декоа у српској архитектури. У трећем поглављу *Појава ар декоа*, анализирани су подстицаји и узорци који су довели до појаве ар декоа у свету, појашњен је детаљније утицај Међународне изложбе модерних декоративних и индустријских уметности на његову појаву, разматрано је на који начин су модерност и представа луксуза постали одраз животног стила у периоду ар декоа, који су били извори ар деко стила, као и коју је релацију ар деко остварио према модернизму, да би на крају поглавља била скренута пажња на демократизацију и дисперзију ар декоа у свету. У четвртном поглављу *Околности појаве ар*

декоа у Србији, сликовито су описане прилике у Београду у ар деко епохи, као и француски утицај у српској култури након Првог светског рата. Као значајан утицај у овом сегменту рада истиче се школовање српских архитеката у Паризу, као и учешће српских архитеката на Међународној изложби модерних декоративних и индустријских уметности у Паризу, док је посебна пажња скренута на естетизам у српској архитектури између два светска рата и повезаност архитектуре и других уметничких дисциплина у Србији. Пето поглавље у монографији *Појава ар декоа у српској архитектури*, садржајно је најобимније и у њему су анализирани мотиви и морфологија ар декоа у српској архитектури, затим примена рељефа и скулптуре, као и почеци његове рецепције у архитектури – тенденције, утицаји и нове идеје. Ар деко је, такође, посматран кроз модеран, класичан и национални дискурс, да би на крају поглавља био обрађен утицај ар декоа на ентеријер, а потом и његова дисперзија по градовима у Србији.

У језгровитом Закључку Просен синтетизује изложено, истичући да се у *систематизацији архитектуре ар декоа у Србији, по својој функцији могу издвојити јавни и приватни, профани и сакрални објекти, који се деле у две основне групе, које представљају интернационални и национални ток ар декоа у српској архитектури. У развоју стила уочавају се рана, зрела, и позна развојна фаза. Објекти по својим типолошким карактеристикама сврставају се у скулптуралну и орнаменталну групу. У односу на развојну фазу, карактерну групу и афинитете градитеља, примећују се различити степени декоративности објеката, које препознајемо као објекте наглашеног, умереног и сведеног типа. Сумирајући резултате истраживања, Просен*

закључује да је ар деко у српској архитектури представљао савремени међународни стил који је обликовао бројне типове зграда, стамбене, јавне, сакралне и др. у Србији, али је нашао и своје место у презентацији националне свести, пружајући основу за опстанак превазиђеним формама националног стила. Посебно је значајно истаћи становиште аутора по коме *истраживање и анализа појава у српској међуратној архитектури које су предмет монографије настоје да синтезом о начину и разлозима рецепције, као и касније генезе и простирања ар декоа, дају одговор на преовлађујуће порицање његовог постојања и укажу на то да појава ар декоа у српској архитектури није узгредна и без дубљег значаја за српску уметност и културу, као и шири европски и ваневропски културни простор.*

У графичком смислу, монографија је једнако садржајна као што обилује фактографским чињеницама. У монографији је публиковано чак 531 илустрација, од којих су најбројније фотографије, цртежи и друга архивска грађа. Приказане илустрације су перфектно обрађене и адекватно прате ток излагања материје у књизи. Просенов стил писања је веома читак и лако уводи читаоца у свет из времена „лудих двадесетих“.

Монографија *Ар деко у српској архитектури* аутора Милана Просена је темељно написано и струци корисно штиво, а тема која до сада није у континуитету сагледана је обрађена уз аргументовано образложење и терминолошко

појашњење, на тај начин искорачујући у простор ширег и свеобухватнијег сагледавања токова и тенденција српске архитектуре о којој се у стручној, а нарочито широкој јавности мало зна. Кроз ову монографију аутор је скренуо пажњу и на изузетне вредности појединих недовољно истицаних архитектонских дела која би требало да постану део институционално заштићеног корпуса градитељске баштине у Србији.

професор др Ђорђе Алфиревић, дипл.инж.арх.
Факултет савремених уметности, Београд
djordje.alfirevic@gmail.com

